Пролог

# Допит

Одного березневого дня 2009 року я після обіду спокійно читав у бібліотеці. Моя дружина Мархаба мила на кухні посуд.

У двері постукали. Відчинивши, я побачив двох молодих уйгурів і юну уйгурку. Мархаба прийшла з кухні й визирнула з-за моєї спини.

— Ви Тахір Хамут? — запитав молодик, який стояв попереду.

— Так.

— Нам треба поговорити. Про реєстрацію за місцем проживання. Будь ласка, проїдьте з нами до поліційного відділка.

Він говорив спокійно. Видно, пара позаду — його помічники. Мої гості в цивільному, очевидно, поліціянти.

У Китаї прописка містить основні дані про кожного члена сім'ї та вважається найважливішим із документів, що посвідчують особу. Поліціянти часто зловживають перевіркою прописки як приводом улаштувати обшук або когось затримати.



— Звісно, — так само стримано відповів я.

— Не забудьте взяти посвідчення особи, — додав офіцер.

— Воно зі мною, — я поплескав по гаманцю в кишені.

Мархаба нервово за нами споглядала.

— Не хвилюйся, це дрібниці, — заспокоїв я дружину, поки вдягав куртку й узувався. — Просто перевірять реєстрацію.

Коли спускався сходами, я зауважив, що поліціянти супроводжували мене попереду й позаду — узяли в облогу. День видався ясний, але прохолодний.

Вони приїхали на звичайній, а не поліційній автівці, а це означало, що все, що вчиняється, — відбувається неофіційно. Я сів позаду разом із поліціянтом, який перед тим зі мною говорив. Другий молодик сидів за кермом, а юнка — поряд на пасажирському.

Я, звісно ж, хотів знати, навіщо потрібен їм. Перебирав у голові, чи не зробив чого останнім часом, що могло б стати причиною, але нічого такого не пригадував.

Ми виїхали з нашого житлового комплексу й невдовзі вже котилися головною вулицею. Якщо ми прямували в поліційний відділок, то на наступному перехресті мали б повернути ліворуч. Проте повернули праворуч. Одразу після повороту юнак, що сидів поряд зі мною, дістав із кишені поліційне посвідчення й спокійно простягнув мені.

— Я Екбер. Це Міджит. Ми з Управління громадської безпеки Урумчі. Хочемо з вами поговорити.

Жінку він не представив.

Екбер звертався до мене на ви (сіз), і це був хороший знак. Якби мене вважали злочинцем, одразу перейшли б на ти (сен).

Я мовчав і щосили намагався зберігати спокій. Досвід підказував, що в ситуаціях на кшталт цієї надто бурхлива реакція може зіграти злий жарт. Я мусив справити враження, що гадки не маю, навіщо їм потрібен. Вони отримують задоволення, коли викликають у людей страх, паніку, розгубленість.

— Чим ви заробляєте на прожиття? — запитав Екбер.

Це ще не допит, вони мене перевіряють.

— Я кінорежисер, — старався відповідати коротко й по суті.

Схвально кивнувши, він розпитував далі:

— Ви й сценарії пишете?

Це запитання навело на думку, що вони затримали мене через власні ж тексти.

— Ні, знімаю за чужими сценаріями.

— За чиїми саме?

Я назвав імена трьох сценаристів, зокрема й мого друга Перхата Турсуна.

— Перхат Турсун — це той, що образив пророка Мухаммада?

Я отетерів, що почув таке від офіцера поліції, але відразу ж себе опанував. Схоже, молодик промацував мої релігійні погляди. Одначе мене його слова обурили.

— Ви читали той роман, у якому Перхат Турсун начебто образив пророка? — голос видавав моє роздратування.



Офіцер не планував відступати.

— Ні, я читав рецензію.

— Рекомендую прочитати сам роман, — зауважив я. — Ви держслужбовці й маєте сумлінно все перевіряти.

У книжці «Мистецтво суїциду», яка вийшла друком десять років тому, Перхат Турсун порушував теми, яких уйгурська література зазвичай уникала: відчуження, сексуальність, самогубство. Роман поставив під сумнів уйгурські естетичні звичаї та моральні норми, чим зчинив бучу в літературному середовищі. Один консервативний критик голослівно звинуватив Перхата Турсуна, мовляв, його роман образив пророка. Те звинувачення збурило запеклі громадські дебати, й автор став об'єктом жорстоких напа́док. Йому навіть погрожували вбивством.

— Ви також письменник? — запитав Екбер.

— Я пишу поезію.

— Яку саме?

— Ви не зрозумієте моїх віршів.

— А, то ви пишете ту похмуру абстрактну маячню?

Він посміхнувся. Я промовчав. В автівці запала тиша. Ми їхали знайомими вулицями міста.

Я досі не знав, навіщо сьогодні мене забрали поліціянти, і міркував, чи може це стосуватися мого ув'язнення понад десять років тому. Якщо так, тоді я влип по самі вуха.

У 1996 році я планував поїхати на навчання в Туреччину, але на китайському кордоні з Киргизстаном мене арештува-

ли за «спробу вивезти з країни заборонені й конфіденційні матеріали». У ті часи уйгура могли схопити під будь-яким приводом. І ось черга дійшла до мене. Після півтора року у в'язниці в Урумчі мене засудили до трьох років виправних робіт. Половину терміну я вже відбув, ще на півтора року мене відправили у виправно-трудовий табір у Кашгарі.

Вийшовши з табору, я дізнався, що мене звільнили з посади вчителя. В Урумчі я повернувся без роботи, без грошей, без дому, з одною лише пропискою.

Я працював, не покладаючи рук, став кінорежисером і зажив певну репутацію. Одначе режисером я був «босоногим», бо працював поза державною системою. Мене наймали знімати здебільшого низькобюджетні телесеріали, кліпи й рекламні ролики. Заробіток ледве покривав базові потреби. Бувало й таке, що я не мав що знімати.

Сіньцзянська телестанція якраз шукала спеціалістів для перекладу щоденних новин із китайської на уйгурську. Я склав тест на рівень володіння мовою краще за інших понад трьохсот претендентів, одначе перевірка мого політичного минулого показала, що мене вже звільняли з роботи. Телестанція відкинула мою кандидатуру.

Потім якийсь час я працював письменником. Проте на письменництво, як виявилося, прожити неможливо. Це був 2001 рік, ми з Мархабою тоді щойно одружилися.

Ми зустрічалися кілька років, познайомилися, коли я з Пекіна повернувся в Урумчі, де мені запропонували роботу. Після основної роботи Перхат Турсун підробляв у маленькій фірмі, що надавала уйгурським фермерам сільськогосподарські консультації, і запропонував мені також. У школі, де я викладав, мені дали небагато годин, тож я погодився. Саме в тій фірмі я зустрів Мархабу — вона нещодавно туди влаштувалася. Я часто ловив на собі її погляди — ця кмітлива дівчина явно до мене приглядалася.



Вона на п'ять років молодша за мене, тож згідно зі звичаями мала називати мене Тахір *ака*, тобто старший брат. Цим словом уйгури з повагою звертаються до всіх старших чоловіків, а відповідно жінкам говорять *хеде*, що означає старша сестра. Проте Мархаба звала мене просто Тахіром. Щось у ній було особливе.

Отож ми працювали в сільськогосподарській консультаційній фірмі, часом разом обідали й постійно балакали. Так помалу зближалися.

За проведені в тюрмі три роки я втратив зв'язок із Мархабою. А щойно повернувся після звільнення в Урумчі, найперше запитав у дружини Перхата, чи Мархаба досі самотня. За кілька днів ми з Мархабою домовилися зустрітися біля Народного театру.

Коли я прийшов, вона вже чекала. І глянула на мене з найміліою усмішкою. Ми привіталися, але я помітив, що Мархабу щось тривожить. Я зробив їй боляче, коли три роки тому зник, не попрощавшись. Дізнавшись, що мене арештували, вона три дні плакала й не виходила з дому. Їй шматок у горло не ліз.

Той зимовий день видався морозним. От-от уже мали запасти сутінки, а ми стояли біля дороги й розмовляли, повз зі свистом пролітали автівки. Після трьох років ув'язнення я став дуже чутливим, та коли почув її слова, геть забув про холод.

Відтоді зустрічі стали регулярними. Роки поневірянь минули, і я відчував потребу в сімейному теплі. Наші з Мархабою стосунки глибшали. Вона була добра й мила. Часто навідувалася, дбала про мене й розділяла мої печалі.

Урешті ми вирішили одружитися. Мої батьки в Кашгарі не шикували, але виділили нам грошей на оренду квартири. На придане — вельми скромне — я позичив у друга п'ять тисяч юаней.

— Не переймайся, — казала Мархаба. — Якщо працюватимемо разом, заробимо грошей і житимемо добре.

Після весілля ми з Мархабою удвох заробили й повернули борг.

Невдовзі після одруження нам треба було змінити прописку й зареєструватися в новому районі проживання. Я вирушив до поліційного відділка, де мав реєстрацію, забрав документи й відніс їх в іншу дільницю.

— Ваш ідентифікаційний номер відрізняється від номера в реєстраційному журналі, — сказала, переглядаючи документи, поліціянтка етносу хань, яка опікувалася реєстрацією місця проживання.

Я отетерів від її різкого й грубого тону.



— Як він може відрізнятися?

Вона швидко відповіла:

— Ваш перший номер — пекінський — починається із числа одинадцять, а номер в Урумчі — із шістдесят п'ять. Так не має бути. Кожна особа мусить мати лише один ідентифікаційний номер. Ваш дійсний номер — пекінський.

Я на мить утратив дар мови, але зрештою запитав:

— І що мені тепер робити?

— Повертайтеся в поліційний відділок, де вас реєстрували. Виправте ідентифікаційний номер і тоді приходьте. Інакше тут ми вас не пропишемо.

Коли я вирушав на навчання в Пекін, узяв із собою реєстраційну картку, як того вимагав уряд. Потім, щойно Китай випустив перше покоління посвідчень особи, я отримав своє. А оскільки оформляв його в Пекіні, то й номер отримав пекінський. Після повернення в Урумчі перереєструвався в місцевому поліційному відділку, де мені видали нове посвідчення з номером Урумчі. Я не надав цьому значення — подумав, що це нормально, коли у разі зміни місця реєстрації змінюється й ідентифікаційний номер. І шість років без жодних проблем користувався новим посвідченням. Тепер виявилося, що цей номер недійсний.

Наступного дня я повернувся в попередню поліційну дільницю й пояснив ситуацію. Відповідальна за реєстрацію поліціянтка етносу хань глянула на документи, які видала мені вчора, й одразу зрозуміла, у чому річ. Проте просто мовчки сиділа.